

BROR WESTMAN

MATACOMYTER

Der sker et skred i Lévi-Strauss' myteforskning fra analysen af Asdiwalmyterne (1958-59) til udgivelsen af *Den vilde Tanke* (udk. 1962). I analysen af Asdiwalmyterne går Lévi-Strauss ud fra de fortalte myter, og fortællingen anses for at være det primære. Fortællingen er her forstået som et bundt af varianter, der er knyttet til talens lyd. I *Den vilde Tanke* svulmer mytebegrebet op til at blive videnskaben om det konkrete – en særlig måde at tænke på (Lévi-Strauss 1968:22). Denne særlige måde at tænke på kaldes for *bricolage*, der er blevet oversat som „hobbyvirksomhed“: at bygge op efter de forhåndenværende søms princip. Senere udvides variantbegrebet til også at gælde rituelle handlinger og rekvisitter foruden fysiske og symbolske genstande. I denne forstand kan myter sammenlignes med musikkens forskellige bevægelser i en opera (Lévi-Strauss 1983: 319), hvortil jeg kan tilføje ting, kulisser og dragter.

Det er vigtigt for Lévi-Strauss at fremhæve myters lighed med musik. Der er i myterne også tale om en bevægelse – en gennemspilning af temaer. Denne bevægelse behøver ikke at føre nogen steder hen. Der er ikke nødvendigvis tale om en udvikling, men snarere om forskellige former for bevægelser: lineære, cirkulære, glidende og springende, frem-og-tilbage-bevægelser – opbygning, nedbrydning og genopbygning. Vi kan sige, at myter er symboler i bevægelse, hvor symboler forstås som betydningsfulde, sansede elementer og hændelser. Begrebet *hændelse* understreger bevægelsessiden af den mytiske skaben: „'bricoleur' en' skaber strukturer ved hjælp af hændelser“ (Lévi-Strauss 1968:22). Det forholder sig modsat med videnskabsmanden.

Ovenstående gælder også for matacoindianernes myter, der dog som den mundtlige tradition, der ligger nedskrevet foran mig, kan siges mest at handle om hændelser og sansninger. Dette punkt vender jeg tilbage til i løbet af det følgende.

Matacomyter

Myterne, som her skal betragtes nøjere, er optegnet af dr.phil. Niels Fock i perioden 1958 til 1962 hos matacoindianerne i Gran Chaco i det nordlige Argentina. Mit materiale udgør 12 1/2 maskinskrevne side. Der er ikke tale om nogen fortløbende fortælling, men om en række episoder, hvoraf nogle fremstår som varianter af hinanden. Det er umuligt

at afgøre, hvilken episode, der er den primære, bortset fra den, hvor menneskene kommer til stede i verden.

Indholdsmæssigt kan man sige, at myterne handler om at blive menneske i betydningen kulturvæsen. Mennesket er spændt ud mellem to tilstande. Den ene er skabt af den gode kulturhero *Sipilak*, den anden af den mærkelige klodsmajor *Tokouah*. Der, hvor *Sipilak* råder, behøver man blot at skyde en pil hen over sletten, så kommer afgrøderne op af sig selv. Det er, som om tid og rum er sammenfaldende i denne tilstand. Tilstanden ødelægges af *Tokouah*, der lærer mennesket, at der skal arbejdes for føden. *Tokouah* er den mest spændende af de to, fordi han er så sammensat. Man kan måske sige, at *Sipilak* skaber en forvandling ved at skabe kulturgoderne og siden hen bevare dem – ligesom fisken i flasketræet – i en statisk tilstand, en slags „guldalder“, som *Tokouah* bryder.

Tokouah undergår selv en række forvandlinger rent korporligt. Han kan spise, til han bliver tyk som en lille bakke, næsten 30 meter bred, og derefter rejse sig op igen og gå videre, slank og smuk. Han kan dø en stund, for derefter at gå videre. *Tokouah* er hele tiden i bevægelse; forvandlingen synes at være hans kendetegn.

Sipilak er den overordnede, der giver reglerne, han giver for eksempel ægteskabsreglerne. Han giver også tingene navne, så navnet synes at være en del af tingene. Det er kendetegnende for disse myter, at både dyr og ting er personificerede. *Tokouah* taler til dem. Det gælder for eksempel spætten, *Siwok*, og solen, *Ihuala*, og en morter.

Tokouah, derimod, er i sine kropslige lysters vold. Det handler om at æde og bolle (pule, som Niels Fock skriver). *Tokouah* slår og slynger også – som da han slyngede en morter mod et træ, hvorefter den returnerede og ramte ham i hovedet. Eller som da han slog en lort, der sprøjtede op i hovedet på ham, og han bagefter blev stukket af torne, fordi han havnede i en kaktus i stedet for i den sø, der skulle rense hans øjne for lort.

Disse myter er altså, hvad *Tokouah* angår, meget konkrete. Det ses også i myten om *Tokouahs* forhold til ilden. *Tokouah* stjæler et stykke brændende træ fra den rød næbbede ravn og stikker af med det. På sin vej slår han om sig med den brændende pind, så der går ild i træer på hans vej. Derved får de ilden, og træerne kan derefter antændes ved brugen af et drejebor, som *Tokouah* lærer *mataco* at bruge. Også vandet har *Tokouah* et forhold til. Det er blevet skabt, idet *Tokouah* har forbrudt sig mod flasketræets ejer og skudt en fisk, som han ikke måtte skyde. Herved får han skabt floderne, regnen og regnbuen.

Ild, vand, mad, sex plus alt det andet er *Tokouahs* domæne. Han kaster, slår, bliver stukket og falder. Det sidste sker i myten, hvor han vil flyve ligesom ænderne. De råder ham til at smøre sig ind i bivoks og stikke fjer deri. Han flyver så højt op, at solen smelter voksen og han falder ned: „Han rejste sig som menneske, døde en stund“ (Focks manuskript s. 13). Denne sidste hændelse kunne vi se som en mulighed for at tilføje et tredje element til *ild* og *vand*: *luft*. Herved bliver *jorden* også sanseligt nærværende i faldet.

Matacouniverset etableres i myterne ved hjælp af en vertikal akse. Hvad *jorden* angår, findes der en oprindelsesmyte, som markerer menneskenes tilstedekomst på *jorden*. Niels Fock indleder sin lille samling således: „Da alle folkene, der var kommet op af *jorden*, var uden sygdom ...“. Her ser vi et eksempel på en klassisk oprindelsesmyte. Lignende oprindelsesmyter omtales hos Lévi-Strauss i forbindelse med *hidatsa*- og *mandan*-indianerne i Nordamerika: den chtoniske verden. Den oprindelige verden (Lévi-Strauss 1973:297). „Der var engang“. Det vigtige motiv i oprindelsesmyten er „at komme op af *jorden*“. Dét markerer begyndelsen.

Det fremgår ikke klart af matacomyterne, om det kun er mænd, der kommer op af jorden. I en anden myte fortælles således, at kvinderne kommer ned fra himlen ved hjælp af en stige af jern. Kvinderne søger ned fra „det høje“ for at spise de muldvarpe, som mændene fanger på jorden. Noget kunne tillige tyde på, at kvinderne drages imod eller i hvert fald har en særlig forbindelse med solen, Ihuala, og honningen. Denne forbindelse kan læses ud af den myte, hvor en far siger til sin datter, at hun skal finde den mand, der er bedst til at finde honning. Faderen, der sender sin datter af sted efter den bedste honninghenter, er solen. Efter tre forsøg (altid tre) når datteren frem til den rigtige honninghenter, som viser sig at være spættten Siwok. Solens datter kommer til at bære for ham og afluse ham, og således bliver hun hans kone (koner bærer og afluser). Tokouah prøver at narre Siwok en dag, konen er ude. Han klæder sig nemlig ud som kvinde, givetvis for at få del i Siwoks honning. Tokouah bliver dog afsløret, da han viser sig at være for dårlig til at afluse.

Matacomyternes univers er statisk. Som før nævnt er det vertikalt opbygget og består af tre planer: 1) under jorden, 2) på jorden, 3) i himlen. Det er bevægelsen mellem planerne, der er det vigtigste. Selvom der sker bevægelser og ændringer, er det de samme elementer, der flyttes rundt på. Sipilak siger således et sted: „Jeg rejser – jeg er der endnu“. Dette udsagn kunne tyde på, at myten og „guldalderen“ kan læses som en mental tilstand midt i det almindelige hverdagsliv. Verden var der allerede på forhånd, som den er i dag. Alligevel bliver tingene skabt og navngivet. Tokouah stjæler og vil helst have alting gratis, og alligevel er det ham, der skaber arbejdets nødvendighed. Han skaber ondskaben, sygdommen og døden. Han har også sit eget afsnit i underverdenen, hvor de døde lever som Tokouahs folk. De har så at sige skiftet niveau. Svindlen synes at være en side af arbejdets nødvendighed. Samtidig med indførselen af arbejdets nødvendighed bliver dyrene vilde. Deres vildskab synes at være en del af jagten.

I de episodiske forløb følger vi som beskrevet en række skred i identiteter. Som et andet eksempel kan nævnes den rødnebbede ørn, som også er jaguaren, der endvidere er et menneske. Ligeså kan man spørge: Er ilden i det træ, der anvendes til ildbor, eller er den i alle træer, der kan brænde?

Myterne kan siges at køre i ring. De fremstår som varianter af hinanden i et univers, hvor selve fortællingerne om livets sansede sider er den levende bevægelse. Fortælle-situationen bidrager yderligere til sanseintensiteten – ved bålet. Som en musik bølger fortællingen op og ned, idet den understøttes af lydmalende ord, som synålens „pin pin pin“, idet den stikker Tokouah, eller som lortens „thlapapapapa“. Der er tale om et særligt lydunivers. På denne måde handler matacomyterne, som Niels Fock har gengivet, om det konkrete. Og de er det også selv.

Litteratur

- Lévi-Strauss, Claude
1958-59 La Geste d'Asdiwal. Annuaire de l'École des haute études. Section des sciences religieuses.
Paris
1968 [1962] The Savage Mind. New York.
1973 Anthropologie Structurale. Paris.
1983 Le Regard Éloigné. Paris.

